چەند لادان وخزانێك لەڕێی فێربونی زانستدا

بەشی دووەم **م. جمعەعلی خورشید**

بسم الله الرحمن الرحيم

ئیمامی ((القرطبي)) – رەحمەتی خوای لێ بێت دەڵێت : مە بەست بەزانایان ئەوانەن کە لەتوانای خوای گەورە دەترسێن ، چونکە هەرکەسێ بزانێت پەروەردگار بەتوانایە دڵنیا دەبێ ئەگەر گوناه بکات شایستەی سزادان ئەبێت ، هەروەك عەلی کوڕی ئەبی طلحه لە – ابن عباس– ەوە دەگێڕێتەوە (إنما یخشی الله من عباده العلماء) فەرمووی ئەوانەن کە دەزانن خوای پەروەردگار توانای بەسەر هەموو شتدا هەیە .

رەبیعی کوڕی ئەنەس دەڵێت : هەرکەسێ لە خوا نەترسێ زانا نیە.

وە (مجاهد) دەڵێت ئەو کەسە زانایە کە ترسی لەخوا هەبێت . وە تەواوی ئایەتەکە (إن الله عزیز غفور) هۆی پێویستی ترسانە ، چونکە بەڵگەیە لە سەر سزای سەر پێچەکاران و پاداشتدانەوەی گوێڕایەڵەکان و . وە ئەو سزادەرو پاداشتدەرە شیاوی ئەوەیە کە لێی بترسێ .

ئیمامی (ابن کثیر) رەحمەتی خوای لێ بێت لە تەفسیری ئەم ئایەتە دەڵێت: بەڕاستی ئەوانەی لەخودا دەترسن بەهەقی ترسان، ئەو زانایانەن کە خودا دەناسن، چونکە هەرچەند شارەزایی تەواو تربێت بە گەورەیی وبەتوانایی و زانایی خوای پەروەردگار کە وەسف کراوە بەناوەجوانەکان، ئەوە ترسی پتر دەبێت .

سەعیدی کوڕی جوبەیر دەڵێت: ترسان لەخودا ئەوەیە کە دەبێتە بەربەست لەنێوان بەندەو سەرپێچی خوای گەورە .

حەسەنی بەصری دەڵێت :زانا ئەو کەسەیە لەنهێنی_بالغیب_ لە خوای پەروەردگار دەترسێت ، وە ئەو شتەی خۆش بوێت کە خوای گەورە خۆشی دەوێت ، وەڕقی لەو شتە بێت کە خوای گەورە پێی ناخۆشە ، لە پاشان ئەم ئایەتەی خوێندەوە :

﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ﴾(1) .

وە عبدالله ی کوڕی مەسعود (رضي الله عنه) دەڵێت: زانیاری ئەوەنیە کە فەرمودەی زۆر بزانی، بەڵکو زانیاری ئەوەیە کە

(1) {سورة فاطر:٢٨}.

ترسـی زۆرت هـەبێت لـەخوای گـەورە، ئیمـامی مالـك دەڵێـت: زانیـاری بـەزۆری ریوایەت نی‌یە، بەڵكو زانیاری ڕووناكی‌یـە كـەخوای گـەورە دەیخاتـە دڵـەوە، ئەحمـەدی كـوری صـالحی میسـری لەرونكردنەوەی وتەكەی مالك دەڵێت:

ترسـان لـەخوا بەدەسـت نایـەت بـەزۆری ریوایـەت كـردن، بـەڵكو زانیـاری ئـەو شـتەیە كـە خـوای گـەورە دەسـت **پێوەگرتنی فەرز كردووە**، كە بریتی‌یـە (لە قورئان و سوننەت و ئەوەی كەهاتوە لە هاوەڵان و ئەوانەی پاش ئەوان هـاتون لەپێشـەوایانی ئیسـلام)، زانینـی ئەمانـە بەریوایەت نـەبێت پـێی ناگـەیت وە ئـەو روناكی‌یـە كـە ئیمـامی مالـك باسـی كـرد واتا: تێگەیشتنی ئەو زانیاری‌یەو شـارەزا بوونی واتاكانی‌یەتی .

زانای پایە بەرز (عبدالرحمن السعدى) رەحمەتی خوای لێ بێت ، خاوەنی (تسير الكريم الرحمن) لەڕاڤەكردنی ئەم ئایەتەدا دەڵێت : هەركەسێك زیاتر خـوای گـەورە بناسـێت ، ئـەوە زیـاتر لـەخوای گـەورە دەترسێت ، وە ئەو ترسە وای لێ دەكـات كـە واز لـە تـاوان و سەرپێچـی وگونـاە بێنێت و خۆی ئامادە بكات بۆ گەیشتن بـەوەی كـەلێی دەترسـێت ،وە ئەمـەش بەڵگەیـە لەسـەر پلـە بـەرزی زانیـاری چـونكە هۆكـارە بـۆ ترسـان لـە خـوا. وە ئەوانـەی لـەخوای گـەورە دەترسـن هـەر ئەوانن كە پەروەردگار ڕێزیـان لێ دەنێت وەك دەفەرموێت:

﴿ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾(٢) .

واتە هەم خوا لەوان ڕازیـە و ئـەوانیش لـەخوا ڕازیـن، وە ئـەم پلـە بـەرزە بـۆ كەسێكە كە لە پەروەردگاری بترسێت(٣).

وە خـوای بـەتوانا هەڕەشـەی كـردوە لەوانـەی كـە دڵیـان نـەرم نابێـت بـەیادی خوا، وە ترسیان لەدڵدا دروست نابێـت، وە مەدحی ئەوانەی كردووە كـە ترسـیان بۆ پەیدا دەبێت لەكاتی بیستنی قورئاندا خوای پەروەردگار دەفەرموێت:

﴿أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ . اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾(٤) .

(ابن كـثير) رەحمـەتی خـوای لێ بێـت دەڵێت :(فويـل للقاسـية قلـوبهم مـن ذكـر الله) واتـا دۆزەخ بـۆ ئـەو كەسـانەی دڵـەكانیان نـەرم نابێـت لـەكاتی یـادی خوادا، وەترسی تێدا پەیدا نابێـت و تێـی ناگات :

---

(٢) {سورة البينة:٨}.
(٣) تەفسیری قورئانی پیرۆز(محمد صالح ابراهيمى)ل ٥٩٩.
(٤) {سورة الزمر:٢٢-٢٣}.

(أولئـــك في ضـــلال مـــبين) .ئەوانـــە لەگومڕایەکی ئاشکرادان.

لەپاشان خوای گەورە مەدحی قورئانی پـیرۆز دەکـات (الله نـزل أحسـن الحـديث كتاباً متشابهاً مثاني).

موجاهید دەڵێت: واتا قورئان هەمووی لەیـــەك دەچـــێت و دووبـــارە کراوەیـــە. تەنانەت دەڵێت ئایەت لەئایەت دەچێت و حەرف لەحەرف.

وە(ضحاك) دەڵێت: (مثـاني) دووبـارە کردنەوەی قسەیە بۆ ئەوەی بەباشـی لـە کەلامی خوا تیٚ بگەن.

وە(تقشـعر منـه جلـود الـذين يخشـون ربهـــم) واتـــە ئەمـــە ســـیفەتی بەنـــدە چـاکەکانە،کـە لەکاتیبیسـتنی کـەلامی خوای بەتوانا بەگوێرەی تێگەیشتنیان لە قورئان: لە پەیمان و هەڕەشەو ترساندن، پێستەکانیان گرژ دەبێتـەوە لـە ترسـاندا (ثم تلـين جلـودهم وقلـوبهم الى ذكـر الله) لەپاشان پێست و دڵەکانیان نەرم دەبێت بۆ یادی خـوای پـەروەردگار لـە بـەر ئـەو هیـــواو ئومێـــدەی هەیانـــە بەبـــەزەیی و سۆزی خوای پەروەردگار .

وە ئەمانـــە جیـــاوازن لەگـــەڵ گونـــاھ کاراندا لە چەند رووییەکەوە .

١- گوێگرتنی ئەمانە لەخوێندنەوەی قورئـان، بـەڵام ئـەوان گوێگرتنیـان لـە نەغمەو دەنگی سترانی ژنانە.

٢- ئەمانە کاتیٚ ئایاتی قورئانیـان بـۆ بخوێنرێتەوە بەگریانەوە کڕنوش دەبەن، بەئەدەب و ترس و هیواو خۆشەویستی و تێگەیشـتن و زانـین . وەك خـوای گـەورە دەفەرموێت :

﴿ وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴾[٥] .

واتا لەکاتی گوێگرتنی قورئان بیٚئاگا نەبوون بەڵکو گویٚ بیستی بوون و تێـی دەگەیشتن، بۆیە کردەوەی پیٚ دەکەن و کڕنـوش دەبـەن بەچـاو ڕۆشـنی ،نـەك بەنەزانین و چاولێکردنی کەسانی تر).

٣- ئەمانـە ئـەدەب ڕادەگـرن لـەکاتی گـــویٚ گرتنیقورئانـــدا ، هـــەروەك چـــۆن هاوەڵانی پێغەمبەر ڕەزامەندی خوایان لیٚ بێت لەکاتی بیستنی قورئاندا پێسـتیان گـــرژ دەبـــووەوە بـــەیادی خـــوا ، هـــاوارو ناڵـــەیان لیٚ بـــەرز نەئـــەبوەوە ، بـــەڵکو خـــۆڕاگری و تـــرس و ئـــەدەبیان هـــەبوو، کەسـیان پـیٚ نەئەگەیشـت لـەو بـوارەدا بۆیـــە ڕەزامەنـــدی پـــەروەردگاریان بەدەســـت هێنـــا لـــە دونیـــا و دواڕۆژدا: (رضي الله عنهم ورضوا عنه).

(قـــەتادە) کاتێـــك ئـــەم ئایەتـــەی خوێنـدەوە (تقشـعر منـه جلـود الـذين يخشون ربهم ثم تلين جلودهم وقلوبهم الى ذكـر الله) فـــەرمووی: ئەمـــە ســـیفەتی

(٥) {سورة الفرقان:٧٣}.

ئەولیای خوایە بەوە وەسفیانی کردوە کە پێستیان گرژ دەبێتەوەو چاویان دەگرییێت ودڵیان ئارام دەبێت بەیادی خوا، نەك وەسفیانی کردبێت بەوەی بێ ئاگا ئەبن و ئەبورێینەوە، چونکە ئەوە لە ئەهلی بیدعە دەردەکەوێ، وە لەشەیتانەوەیە.

لەپاشان خوای گەورە دەفەرموێت:
﴿ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾(٦) .

واتە ئەمە سیفەتی ئەوانەیە کە خوای گەورە ڕێنمونی کردوون ، وەهەر کەسێك پێچەوانەی ئەم سیفەتانە بێت ئەوە لەوانەیە کە گومڕا بوون (ومن يضلل الله فماله من هاد).

وە ئیمامی (قرطبي)دەڵێت : فەرموودەی خوای گەورە :

(فويل للقاسية قلوبهم من ذكر الله) واتە سزای دۆزەخ بۆ ئەو کەسانەی کەدڵیان ڕەق دەبێت بەبیستنی یادی خوای پەروەردگار .

(مالیکیکوری دینار) دەڵێت هیچ سزایەك گەورەتر نییە بەهۆی گوناهەوە لەسەر بەندە لە ڕەق بونی دڵ، وە خوای گەورە لە هەر قەومێك تورە بێت بەزەیی لەدڵیاندا دائەماڵێ .

وە (نزّل أحسن الحديث).
واتە قورئان .

(٦) {سورة الأنعام:٨٨}.

لێرەدا ڕوون بۆوە کە باشترین شتێك کە ببیسترێ ئەوەیە کە خوای تەعالا دایبەزاندوە ، ئەویش قورئانە.

(كتاباً)(بدل)ە یان (حال)ە ، لە (احسن الحديث).(متشابهاً) هەندێکی لە هەندێکی تر دەچێت لە ئایەت و حەرفدا. وە وتراوە لەو کتێبانە دەچێت کە خوای گەورە دایبەزاندون بۆ پێغەمبەران. چونکە فەرمان و قەدەغەکردن و هاندان و ترساندنی تێدایە، ئەگەرچی قورئان گشتی ترو موعجیز ترە لە کتێبەکانیتر، لە پاشان وەسفی قورئانی کرد بە (مثاني) واتە: چیرۆك و ئامۆژگاریو ئەحکام تێیدا دووبارە دەبێتەوە.

(تقشعر) واتە: ئەلەرزێو ئەجولێتەوە لەو هەڕەشانەی کە تییێدایە

(ثم تلين جلودهم وقلوبهم إلى ذكر الله) واتە: لە پاشان پێستیان ودڵیان نەرم دەبێت لەبەرئەو مزگێنی و هاندانەی کە تییێدایە .

ئەسمائی کچی ئەبوبەکر ڕەزای خوای لێبێت دەڵێت : هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ) ئەگەر قورئانیان بۆ بخوێنرایەوە هەروەك چۆن خوای گەورە وەسفیانی کردووە چاویان فرمێسکی ئەبارانداو ... بە ئەسمائیان وت : کەسانێك هەن ئێستا ئەگەر قورئانیان بۆ بخوێنیتەوە ئەبورێنەوە ! وتی: أعوذ بالله من

الشيطان الرجيم)، عبدالله ی کوڕی عومەر تێپەربو بەلای قورئان خوێنێکدا کەوتبو و بێهۆش بوو.

عبدالله وتی :ئەمە بۆ وای بەسەر هاتووە ؟.

وتیان ئەم کابرایە ئەگەر گوێی لە قورئان بێت ئەبورێتەوە، وتیئێمەلەخوا دەترسین و نابورێینەوە،لەپاشان وتی شەیتان دەڕواتە ناخیەوە، ئەمە کردەوەی هاوەڵانی پێغەمبەر نەبوو .

ترسان لەخودای گەورەو خۆشکاندن، لە پێداویستیەکانی زانیاری راستەقینەن. چونکە ئەم ترسانە لە پێویستیەکانی تێگەیشتنی راستیە. وە تێگەیشتنی راستی لە پێویستەکانی زانیاری راستەقینەیە. نەك تەنها راوەستان لەسەر وێنەی زانیاری و پێناسەی وشەکان .

وە إمام ابن الجوزی – حاڵی ئەوانەمان بۆ دەگێڕێتەوە کە خەریکی شوێن کەوتنی توێکڵی وشەکان و وێنەی زانیارین بەبێ گەیشتن بەکاکڵەکەی. وەفەرموی (بینیم زۆربەی زانایان خەریکی وێنەی دەرەوەی زانیارین بەبێ تێگەیشتنی راستێتی و مەبەستی زانیاریەکە).

قورئان خوێن خەریکی جۆرەکانی خوێندنەوەی قورئانە – القراءات – دۆش داماوە بەسەر شازەکانەوە. وا ئەزانێت مەبەست هەر خوێندنەوەیە هەست بەگەورەیی (متكلم) ناکات، وە هەست بە قەدەغەکانی قورئان و بەڵێنەکانی ناکات.

وە فەرمودەناس (المحدث) رێگاکانی ریوایەت کۆدەکاتەوە و سەنەد لەبەر دەکا، بەلام ورد نابێتەوە لەمەبەستی فەرموودەکان. وا ئەبینێت فەرمودەیەکی زۆری لەبەرە و هیوای رزگار بوونی بەهێز دەبێت و گوناه بەئاسان دەزانێ، بەگومانی ئەوەی ئەو هەموو خزمەتەی کە لە پێناوی شەرعدا کردویەتی بەرگری لێ دەکات.

وە زۆربەی خەڵك ئەمە حاڵیانە وێنەی زانستەکان(صور العلم) بووە بەپیشەیان وە ئەم خۆدەر خستنە توشی کیبرو بێ عەقڵی کردون.

وە هەر کەسێك فەرمانەکانی خوای گەورە پشت گوێ بخات خوای گەورە بزری دەکات واتە : سەرگەردانی دەکا ... ئەمانە تێنەگەیشتون لەمەبەستی راستەقینەی زانست کە وێنەی وشەکان (صور الألفاظ) نیە بەتەنها، بەڵکو دەرك پێکردنی مەبەستی زانستە. هەر ئەو مەبەستەیە کە ترس لەدڵدا پەیدادەکات ... وەمنەت و چاکەی

خاوەن نیعمەتی زانست ئەهێنێتە پێش چاو[٧].

پەیدا بوونی ترس لەدڵدا پلەیەکە لەپلەکانی ئەوانەی بەخۆدا دەچنەوە . دیاردەو بەڵگەی خۆی هەیە . ئیمام (ابن القیم) لە شیکردنەوەی ئەم بابەتە لە پەرتوکە بەنرخەکەی (مدراج السالکین)دا دەڵێت : ترس لەخوا (خشوع) لەبنچینەی زماندا بەواتای نزمی و زەلیلی و ئارامی دێت، خوای تەعالا دەفەرموێت: ﴿وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَٰنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا﴾[٨] .

هەموو دەنگێك لەراستی گەورەیی خوای رەحمان دەنەوێ[٩]، وە خشوع راوەستانی دڵە بەرامبەر پەروەردگار بە کزۆڵەیی و زەلیلی .

وە وتراوە (خشوع) بەواتای مل کەچ بوونە بۆ هەق . وە لەنیشانەکانی ئەوەیە کاتێك بەندە بەرپەرچ درایەوە بەهەق وەری دەگرێت و مل کەچ دەبێت.

وەوتراوە (خشوع) کوژاندنەوەی گڕی ئارەزو بازییەو ئارام گرتنی دوکەڵی دڵانە ، وە هەڵ کردنی رووناکییەکی گەورەیە لەدڵدا، شارەزایان لە بارودۆخی دڵ یەك دەنگن لەسەر ئەوەی کە (خشوع) جێگاکەی دڵە وبەرهەمەکەی ئەندامەکانە، لە حوزەیفەوە دەگێڕنەوە پیاوێکی بینی یاری بەریشی دەکرد لە نوێژدا، وتیئەگەر دڵیئەم پیاوە خشوعی تێدابوایە ئەندامەکانی ئارام دەبوون .

وەزانایان فەرمویانە : رەوشت جوانی ئاشکرا، نیشانەی ڕەوشت جوانی نهێنییە. عائیشە رەزای خوای لێبێت بینی هەندێك گەنج دەڕۆن بەڕێدا زۆر بەخاوی و مردویی ، عائیشە بەوانەی لەگەڵیدا بوون وتی ئەوانە کێن ؟ وتیان (نساك) عیبادەت کارن. عائیشە وتی عومەری کوڕی خەتتاب بچوایە بەڕێدا بە توندو پتەوی وگورج وگۆڵی ڕێی دەکرد، وە ئەگەر قسەی بکردایە بەشێوەیەك قسەی دەکرد دەوروبەری گوێیان لێ دەبوو . بەڕاستی ئەو خوا پەرست بوو .

وە خشوع واتایەك دەگرێت کە (خۆ بەگەورە نەزانین و زەلیلی و خۆشکاندنە). وەئەگەر زانیاری کاریگەر بوو لە سەر دڵ و ترس و ئارامی تێدا پەیداکرد ئائەوە زانیاریبەسوودە کە پێغەمبەر (ﷺ) لە خوای گەورە ئەپاڕایەوە کە پێی ببەخشێ، وەئەگەر ترس و نەرمی لەدڵدا پەیدا نەرکرد، ئائەوە ئەو زانیاریەیە کە پێغەمبەر (ﷺ) پەنای ئەگرد بەخوای گەورە لێی وەك هاتووە: (اللهم إني أسالك علما نافعا وأعوذ بك من علم لاينفع).

---

(٧) (السيد الخاطر).
(٨) {سورة طـه:١٠٨}.
(٩) تەفسیری قورئانی پیرۆز.

ابن رجب رەحمەتی خوای لێبێت دەڵێت زانیاری بەسود ئەوەیە کە تێکەڵی دڵ ئەبێت و تیایدا ئارامی و ترس و خۆشکاندن بۆ خوا پەیدا ئەکات. بەڵام ئەگەر تێکەڵی دڵ نەبوو و تەنها لە سەر زمان بوو، ئەوە بەڵگەی خوایە لەسەر ئادەمیزاد . وەك (ابن مسعود)دەڵێت :(هەندێك هەن قورئان لە گەرویان ناچێتە خوار ، بەڵام ئەگەر بچێتە ناو دڵ و ڕەگی تێدادانێ سوود بەخاوەنەکەی ئەگەیەنێت)[١٠]

ئەو زانیاری‌یەی کەلای جولەکەو گاورەکان هەیە سوودی لێوەرناگرن لەبەر ئەوەی مەبەستەکەیان لە دەست داوە کە گەیشتنی ئەو زانیارییەیە بۆ ناو دڵیان بۆ ئەوەی ببێتە هۆیچێژکردنی ئیمان و سوود وەرگرتن بە ترس و گەڕاندنەوەی دڵ. بەڵکو هەر لەسەر زاریانەو بووە بەبەڵگە (حُجّة) لەسەریان

خوای گەورە وەسفی زانایانی ئەهلی کیتابی کردووە بە خشوع، دەفەرموێت:

﴿إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا . وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا﴾[١١] .

واتە بەڕاستی ئەوانەی بەر لەقورئان زانینیان پێ دراوە وە راستی سروش (الوحی) یان زانیوە، ئەگەر قورئانیان بۆ بخوێنیتەوە کاریان تێدەکات ودڵیان نەرم دەبێت وەکڕنوش دەبەن لە سەر روویان بۆ خوای پەروەردگار . وە لەکاتی بیستنی قورئاندا دەڵێن:پاکی و بێگەردی بۆ پەروەردگارمان لەو وەسفانەی کە هاوەڵ پەیدا کاران وەسفی‌ی خوای گەورەی پێ دەکەن وە بەڵێنیخوای گەورە لە سزاو پاداشتدانەوە هەقەو روو دەدات، وە لەسەر روو دەچنە کڕنوش، وە دەگرین لەبەر کارتێکردنی قورئان وە بیستنی قورئان ترسان لەخودا لەدڵیاندا پتر دەکات.

وەخوای بێ هاوتا سەرزەنشتی ئەوانەی کردووە کە دڵیان ترسی تێدا پەیدا نابێت بەبیستنی قورئان و تێگەیشتنی. دەفەرموێت:

﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴾[١٢].

واتە(ئایە ئەوە باوەڕداران کاتی ئەوەیان نەهاتووە کە دڵ و دەرونیان بۆ یادی خوا و ئەو قسە (قورئان)ە هەقە کە نازل کراوە بلەرزێ و بترسێ، وە وەکو ئەوانە نەبن کە بەر لەمە کتێبیان پێ

(١٠) البخاري(٦٩٣١).

(١١) {سورة الإسراء:١٠٧ -١٠٩}.

(١٢) {سورة الحديد:١٦}.

درابوو، جا ماوەیەکیان بەسەرا تێپەڕی دڵیان وشك و رەق بوو، وە زۆربەیان خراپکارو دەرچوو بوون لە فەرمانی پەروەردگار)[١٣].

لەم ئایەتەدا هاندانی تێدایە بۆ خۆشکاندن بۆ خوای گەورە لەکاتی بیستنی قورئاندا وە ئاگادارکردنەوە لە خۆشوبهاندن بە جولەکەو گاور لە دڵ ڕەقی و گوناهکاریدا .

(ابن مسعود) دەڵێت:لە نێوان موسڵمان بونمان وگازندەی خوای گەورە لێمان بەم ئایەتە (ألم یأنِ للذین...) تەنها چوار ساڵ بوو[١٤].

وە پێغەمبەر (ﷺ) پەنای دەگرد بەخوای گەورە لە دڵێك کە نەرم نەبوایە. وەك لە (صحیح مسلم)دا هاتووە لە زەیدی کوڕی ئەرقەمەوە . پێغەمبەر (ﷺ) ئەیفەرموو (اللهم إني أعوذ بك من علم لاینفع ومن قلب لایخشع ومن نفس لاتشبع ومن دعوة لایستجاب لها)[١٥].

واتە : خوادایە من پەنا دەگرم بەتۆ لە زانیاریەك کە بێ سوودبێت و رەوشتم نەگۆڕێت، وە لەدڵێك کە نەرمی و خۆشکاندنی تێدا نەبێت، وەلە نەفسێك کە تێر نابێت، وە لەنزاو پاڕانەوەیەك کە گیرا نابێت.

سەرئەنجام ئەوەیە زانیاری پێویستە سود بەخاوەنەکەی بگەیەنێ، بەجێگیر کردنی ترسان لەخوای گەورەو بەرهەم هێنانی کردەوە، ئەگەر نا ئەوە زیانی بۆ خاوەنەکەی زیاترە لەسودی.

سوفیانی ثەوری رەحمەتی خوای لێ بێت دەڵێت : مەبەست لە فێربوون تەقوای خوایە. فەزڵ وپلەی زانیاری لەوەدایە" چونکە بەهۆیەوە دەتوانی خۆت بپارێزی لە سزای خوای گەورە .

(أبو الأسود الدؤلي) دەڵێت :

یاأیها الرجل المعلم غیره
هلاّ لنفسك كان ذا التعلیم
تصف الدواء لذي السقام وذي
الضنى كیما یصح به وأنت سقیم
وأراك تلقح بالرشاد عقولنا
نصحا، وأنت من الرشاد عدیم
ابدأ بنفسك فانهها عن غیِّها
فإذا انتهت عنه، فأنت حكیم
فهناك یقبل ما تقول ویقتدى
بالعلم منك وینفع التعلیم
لا تنه عن خلق وتأتي مثله
عار علیك إذا فعلت عظیم

والحمد لله رب العالمین

(١٣) تەفسیریقورئانی پیرۆز(محمد صالح ابراهیمی)ل٥٣٩.
(١٤) رواه مسلم في كتاب التفسیر انظر شرح النووي.
(١٥) أخرجه مسلم في صحیحه أنظر شرح النووي.